

VIKERKAAR

EESTI NOORSOO RAAMAT-AJAKIRI

Nr. 21

VII AASTAKÄIK

Toimetaja M. NURMIK

Nr. 21

Pr. R. Kreutzwald'ilt
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

K. Stanjukovič

Tõlpsaba

TÖÖKOOL TALLINNAS

Koolitööd alustades.

Vikerlane E. Aleve.

Algab koolitöö — uus kooliaasta oma rõõmude ja muredega. Vana on läinud, jäädavalt läinud. Paljud lahkusid jäädavalt koolipingist, paljud aga lõpetasid algkooli, et minna edasi õppima. Iga õpilane läheb ise ilmakaare, et asuda tööle ja kasutada teadmisi, mis koolipingil kogutud, ja teha võimalikult palju tööd üürikese eluaja kestel. Elu ookean on suur ja lai, palju suurem kui India, Vaikne ja Atlandi ookean kokku, ja seepärast ei tea, kas näeme kunagi, kuid „Vikerkaar“ olgu meil sõprussidemeks — piiripunktiks. „Vikerkaares“ näeme sõpru kirja läbi, kirjas avaldab inimene oma paremad tunded. Mida muidu ei juleta rääkida, seda võib sulg omeli üles märkida. Praegune majanduskriis surub niisamuti ka õpilasi kui meie vanemaid, riiki ja kogu maailma. „Vikerkaare“ tellimishinna püüame ikka koguda, see tasub end mitmekordselt. Minule isiklikult on „Vikerkaar“ kurbadel silmapilkudel olnud tähtis tegur rõõmu valmistamiseks. Algame uut kooliaastat teadmiseaga, et sõber ei unusta sõpra ja see on sõber, kes ei jäta sõpra maha ka kõige suuremas hädas. „Vikerkaar“ ja vikerlane ei unusta vikerlast. Elagu see mõte meie vikerlaste peres. Hääd ja õnnerikast kooliaastat kõigile vikerlastele ja neile, kes kavatsevad meie perre astuda! Olgu õnnistatud ka nende tööd, kes „Vikerkaart“ toimetavad!

Tõlpsaba

K. Stanjuki vič

V. Svarog'i illustratsioonid

Varane lõnamaine hommik Singapuri reidil*,) kuhu oli kogunud vene Vaikse ookeani laevastik möödunud sajandi 60-ndais aastais. Uus vanem ohvitser, parun von der Bering, pikk, kõhn, ja ebaharilikult tõsine kolmekümneviie aastane mees, käis esimest korda ringi pootsmann Gordejevi saatel korvett**) „Võimsal“, vahtides igasse kõige salajamasse soppi, mis võib olla laeval. Parun alles eile paigutati admiralil käsul üle teiselt laevalt, „Tuvilt“, ja nüüd tutvus „Võimsaga“.

Vaatamata paruni soovile, nuriseda millegi üle nagu see kohane „uuele luuale“, osutus see täiesti võimatuks. „Võimas“, mis juba kaks aastat oli purjetamas ümber maailma, oli üleni silmapaistvalt puhas. Mitte asjata ei olnud endine vanem ohvitser, kõigist armastatud Stepan Stepanovič, kes nüüd määrati kapteniks ühele laevadest, pannud kõik oma lihtsa, hää südame mängu, et „Võimas“, nagu ütles Stepan Stepanovič, oleks nagu „mängukann, mida võib häämeelega vaadelda iga arusaaja merimees“.

Ja, tõepoolest, „Võimast“ vaadeldi igas sadamas, kus ta käis.

Kõndides oma pikaldasel, natuke taaroval kõnnakul mööda alumisi eluruume, parun Bering korraga peatus ruhvis***) ja sirutas õieli oma pika nimetissõrme, millel hiilgas vana kuramaa suguvõsa Beringite vapiga sõrmus. See sõrm osutas suurele punasele sagris koerale, kes tukkus magusasti madruste eluruumi varjatud jahedas nurgas, sirutades inetupoole, kaugeltki mitte puhtatõulise päa esimestele käppadele.

*) Reid — ankruplats sadama ees.

**) Korvett — üks liik purjedega sõjalaevu vanasti.

***) Ruhv — meeskonna kajut laeval.

„Mis see on“? küsis parun tungivalt ja kurjalt kaks sekundit kestnud pühaliku vaikuse järele.

„Koer, härra leitnant!“ ruttas pootsmann vastama, arvates, et vanem ohvitser ei näinud õieti koera poolpimedas nurgas ja pidas millekski muuks.

„Loll!“ ütles parun rahulikult, häält tõstmata. „Ma näen isegi, et see on koer ja mitte luud. Ma küsin: miks on koer siin? Kuidas võib sõjalaeval koeri pidada! Kelle see koer on?“

„Korveti, härra leitnant!“

„Poots . . . Kuidas su nimi on?“

„Gordejev, härra leitnant!“

„Pootsmann Gordejev, räägi selgemini, ma ei mõista sind. Mis tähendab: korveti koer?“ jatkas parun samasuguse pikaldase, vaikse, piniseva häälega, vaadates pootsmannile otsa oma suurte, külmade, helesiniste silmadega.

Vana pootsmann vahtis arusaamatuses seda kiretut, valget, siledat nägu, mida piiras kotletitaoline põskhabe kummaltki poolt, ja silmnähtavalt sellest pääletikkuvast ülekuula-

misest rõhutuna, hakkas kiiresti oma väikesi halle silmi pilgutama.

„Noh, mis korveti koer see on?“

„Madruste, tähendab, üleüldine, härra leitnant!“ seletas pootsmann tusase näoga, ja mõtles ise vihaselt: „Kas sa ikka veel ei saa aru, va pikakoivaline.“

Kuid „pikakoivaline“ nähtavasti ei saanud aru, vaid ütles:

„Mis sa räägid lorajuttu! . . . Igal koeral peab olema peremees.“

„Seep see on, et temal ei ole, härra leitnant. Ta on hälbinud.“

„Kuidas?“ küsis parun, nähtavasti mitte mõistes, mis öeldi.

„Hälbinud, härra leitnant. Hakkas Kroonlinnas ühe meie madruse kannul käima ja tuli siia korvetile. Sestsaadik Tölpsaba ongi siin. Nimi pandi talle saba järele, härra leitnant!“ lisandas pootsmann seletuseks.

„Koerad sõjalaeval on — korravastane. Nad ainult mustavad põrandat.“

„Julgen teatada, härra leitnant, et Tölpsaba on arusaaja koer ja peab end nagu kord ja kohus ülal. Temast ei teata midagi niisugust!“ seisis pootsmann koera eest. „Endine vanem ohvitser Stepan Stepanovič lubas tal siin olla, sest Tölpsaba, võib öelda, on korralik koer ja mehed armastavad teda.“

„Teile, nagu näha, on liig palju lubatud, sellest see tuleb. Ma teile näitan korda, kuuled?“ ütles parun kurjalt.

„Kuulan, härra leitnant.“

Parun mõtles ühe sekundi laupa kortsutades, otsustades Tölpsaba saatust. Ja pootsmann, kes väga sallis Tölpsaba, ootas hirmuga ta otsust.

Lõpuks vanem ohvitser ütles:

„Kui ma märkan kord, et su koer on tekki reostanud, siis käsin ta heita üle parda. Mõistad?“

„Mõistan, härra leitnant!“

„Ja pea meeles, et mina ei korda oma käske kaks korda,“ lisandas parun õpetlikult, endiselt oma kääksuvat häält kõrgendamata.

Pootsmann Gordejev, vana mees, kes oma eluajal palju

mitmesuguseid ülemusi ja muid inimesi näinud, mõistis ilma selle hoiatusetagi, et see „pikakoivuline,“ olgu küll, et räägib tasaselt, külmalt, on siiski niisugune „kihvt,“ et teeb teenistuse „igavaks,“ hoopis teiseks kui oli Stepan Stepanoviči ajal.

Oma nime mitu korda kuulnud, Tölpsaba sirutus silmi avades, tõusis laisalt jalule, astus mõne sammu pimedast nurgast valguse poole ja, nagu ikka arusaaja, distsipliini mõistetev koer, liputas mõned korrad aupaklikult saba, kui nägi võõrast ohvitseririides inimest.

„Ptüi, niisugune vastik koer!“ pigistas parun põlastavalt läbi hammaste, heites põlgliku pilgu vähemeeldivale ja kohmakale, suurele õuekoerale, kelle punane karv oli kare, klutine, kõrvad puretud ja koon lai, paiguti karvadest paljas nagu koide näritud.

Ainult Tölpsaba haruldased targad ja hääsüdamlikud silmad, mis tähelepanelikult vaatlevad parunit, kaunistasid veidi ta inetut välimust. Kuid parun nähtavasti ei märganud neid silmi.

„Et ma iialgi ei näe seda vastikut looma!“ ütles ta.

Ja nende sõnadega ta pöördus ja läks üles rõhutud ja tusase pootsmanni saatel.

Sabajuppi — ühe koka tigeda nalja tagajärge Kroonlinnas — jalgade vahele tõmmates ja üht murtud jalga longates Tölpsaba lonkis tagasi oma nurka.

Madrus, kes oli kuulnud vanema ohvitseri sõnu, patsutas hellitades üldisele lemmikule selga ja see lakkus tänulikult karedat madruse kätt.

II

Tundes vaevavat nukrust hinges, nagu ikka tunneb inimene, keda tüüdatakse manitsuste ja igavate juttudega, pootsmann seisis veel veerand tundi sirgelt paruni kajutis, näppides kannatamatult mütsi peos, ja kuulas pikki õpetusi sellest, misugune kord edaspidi saab olema korvetil, mida nõutakse pootsmannilt ja allohvitseridelt, kuidas peavad käituma madrused, mis on paruni arusaamise järgi distsipliin, ja kui karmilt ta hakkab karistama joomise eest maal.

Pääsedes lõpuks kajulist saatesõnadega „hästi kõik meeles pidada ja teatada, kellele tarvis“, pootsmann ohkas rõõm-

salt, üleni punane nagu saunast tulles kargas üles ja läks ette pakile*), et suitsetada piibutäis mahorkat.

Siin teda ümbritsesid kohe peaaegu kõik paki-aristokraatia esindajad: velsker, masinist, kaks kirjutajat ja mõned all-ohvitserid.

„Noh, Akim Zaharovič, kuidas uus on?“ küsiti igast küljest.

Pootsmann ainult lõi lootusetult oma karvase, punase, soonise käega vastuseks ja sülitas vihaselt.

See liigutus, energiline sülitus ja ruskeks päevitunud nägu halliseguse põskhabemega ja punase, kartulitaolise ninaga — kõik näis ütlevat: „Ärge parem küsigegi!“

„Vihane?“ küsis keegi.

Kuid pootsmann ei vastanud kohe. Ta tegi enne paar-kolm meeleheitlikku tõmmet, sülitas veel kord ja, olles vandanud tähendusrikkalt otsa kõigile, kes ootasid nii targa inimese otsust, siis alles laskis kuulda veidi sumbutatud häälega:

„Õigust öelda — igavene kihvt!“

See otsejooneline hinnang avaldas kõigile sügavat muljet. Mis imegi! Pärast kaheaastast sõitu vanema ohvitseriga, kes madruste sõnade järgi oli hää, säästis inimesi, ei koormanud neid ülejõu käivate tööde ega õppustega, lõi harva — seda ka mitte julmusest, vaid äkilises vihas — pärast seda ei paistnud selline „kihvt“ sugugi meelitatav. Pole ime, et kõik näod läksid tõsiseks ja mõtlikuks.

Tõsine, täis pinget vaikus kestis umbes minuti.

„Mis mõttes ta õieti on kihvt, Akim Zaharovič?“ küsis noor käharpäine velsker, kellel oma ameti tõttu oli oodata kõige vähem kokkupuuteid vanema ohvitseriga. Tea oma laatsaretti ja arsti, ja asi tahe!

„Igas mõttes kihvt, armas veli! Päris igav inimene. Sügab nagu saag ega lase hingegi tõmmata, neetud sakslane! Praegu vaevas kajutis. Vahib otsa oma kalasilmadega ja võtab: uu-u-u, uu-u-u,“ tegi pootsmann parunit järgi. „Mina näitan teile korda, mina loon uue korra, mina hakkam maal joomise eest karistama . . . ühe sõnaga sügas ja sügas . . . Hinge sõi seest.“

*) Pakk — kõrgem osa tekki laevaninas.

„Allohvitsner, kes tõi ta paadiga „Tuvilt“, ei kiitnud ka. Ütles, et olevat kange ja jonnakas, ja olevat säääl kõiki oma jutuga tüüdanud,“ ütles üks allohvitsner vahele. „Tuvilt“ olnud kõik rõõmsad, et said tast lahti, igalpool hakanud külge nagu pigi . . . Löömist, öeldakse, küll ei olevat, kuid karistavat omamoodi: paneb paljaste jalgadega vantidele*) seisma või jälle saadab raaotstele**) istuma. Räägitakse, et olevat küll väga tülinorija ja suures arvamises endast seesama . . . kuidas ta nimi ongi?“

„Bernikov vist,“ vastas pootsmann, moonutades saksa nime venelaadiliseks. „Saksa parun. Aga endast pole tal midagi vaja arvata, sest et pole midagi arvata!“

„Mis siis?“

„Aga see, et pole tal suurt taipu. See on kõigest näha. Raske arusaamisega. Nüüdsama ei saanud kuidagi aru, et Tölpsaba on korveti koer. „Kuidas korveti?“ küsib. „Tingimata nimeta talle peremees . . .“

„Kuidas teil koerast juttu tuli?“ küsis keegi.

„Mine võta kinni! Ei meeldinud talle vist meie Tölpsaba ja asi sellega. Laevas ei tohi koera pidada, ütleb. Ja ähvardas, et käsib Tölpsaba üle parda visata, kui teeb teki mustaks . . . Ja et ta mulle silma ei puutuks, ütleb.“

„Aga mis tal Tölpsabast on? Segab teda või?“

„Seep see on, et koer segab teda, prohmust. Vaikset loomagi hakkab kiusama. Oh ja, vennikesed, saime alles kaka-duu kaela, nüüd algab teine elu. Küll me veel tuletame meelde Stepan Stepanoviči,“ ohkas pootsmann ja piibu tühjaks klop-pinud, pistis selle tasku.

„Ega meie kapten teda palju lase teha,“ arvas noor velsker. „Ei lase just väga mängida. Kus sa sellega, vennas! Nüüdsel ajal pole sihukesi õigusi . . . Talupoegadelegi antakse priius ja kõigile antakse seaduslikud õigused . . .?“

„Kapten nüüd jõuab igale poole. Pääasi on, et vanema ohvitsneriga on meil kõige enam tegemist!“ vastas pootsmann.

„Võib minna ka kapteni juurde, kui vaja. Öelda, et sedaviisi ja sedaviisi,“ keksis velsker.

„Sa ära hüppa! Arva ise kui hää see kaptenile on, oma-

*) vant — kõis pardast masti külge; vantide küljes on nõõrredel.

**) raa — põikpuu mastil, mille külge kinnitatud nelinurkne puri.

suguse kallale minna ja, näiteks, teda mõne allohvitseri pärast häbistada. Selles see asi ongi! Ei, vennas, ükshaaval ülemusele kaebama minna ei tohi, ainult segad ülemust, muud midagi, saad veel ise kraesse! Vanasti oli teistmoodi!“ lisan-
das pootsmann.

„Kuidas siis oli, Akim Zaharovič?“

„Äga nõnda, et kui, näiteks, juba hakati hoopis hullusti meiesuguseid vaevama, et ei saanud kuidagi elada niisuguse hirmuvalitsuse all, siis meeskond tegi nõnda: rivistus nagu kord ja kohus ja teatas oma kaebusest pootsmannide kaudu?“

„Noh, ja kas sest tuli midagi?“

„Kuidas just inimene oli. Mõni käskis asjavarutamise asemel poole meeskonda läbi peksta, teine kuulas ära ja otsustas sisetunde järgi. Mäletan, ükskord ülevaatuse ajal kaebasime admiralile kapteni pääle — oli küll päris elajas, see kapten! — siis, pärast meil laevas oli asjavarutamise asemel terve päev peksmine . . . Aina oiati! Sain minagi — see oli mu esimene teenistuse aasta — oma sada hoopis. Mine veel kaebama! Äga teinekord kaebasime kapten Čulkovile vanema ohvitseri pärast. See läks hoopis teisiti. Čulkov — nüüd ta juba on admiral — kuulas küll vihaselt, kulm kortsus, kuid lubas õigust teha . . .“

„Noh, ja mis sai? Kas tegi õigust?“

„Tegi. Nädala pärast vanem ohvitser lahkus laevast, nagu öeldi, haiguse pärast, ja meie hingasime kergemini . . . Ja mitte midagi ei juhtunud meiega . . . Niisuguseid asju juhtub, vennike . . .“

„Noh, meie kapten juba ei lase meestele liiga teha!“

„Kaptenile ongi kõik lootus, kuid ega ta jõua kõike näha. Küll sügab meid vaikselt see sakslane.“

Jutt uuest vanemast ohvitserist kestis veel mõne aja. Kõik otsustasid esialgu oodata. Võib olla ehk kardab kapteni ega hakka muutma Stepan Stepanoviči poolt loodud korda. See lootus veidi rahustas koosolijaid. Ja siis noor ametüst-sõrmusega kirjutaja, suur keigar, küsis:

„Äga kuidas nüüd maaleminekuga saab, Akim Zaharovič? Kas ta laseb meid Singapuri vaatama?“

„Sellest ei olnud juttu.“

„Äga teatage vanemale ohvitserile, Akim Zaharovič.“

„Küll ma teatan.“

„Igaüks, ma arvan, tahaks kord maal kõndida. Siin, Singapuris, räägitakse, olevat väga huvitav . . . Loodus olevat ilus. Ja poed, räägitakse, olevat toredad . . . Teatage ikka, Akim Zaharovič, muidu seisame veel ei tea kui kaua ja jääme lõbust hoopis ilma.“

Sel hetkel jooksis pakile noor käskjalg Ošurkov ja ütles pootsmannile:

„Akim Zaharovič! Vanem ohvitser kutsub enda juurde.“

„Mis ta veel tahab?“

„Ma ei tea. Istub oma kajutis ja sorib mingisuguseid pabereid . . .“

„Hakkab jälle sügama! Ah sa . . .“

Ja pootsmann jooksis kange sõimuga käsku täitma.

„Kas sina jääd uuele vanemale ohvitserile käskjalaks või?“ küsiti Ošurkovilt pakil.

„Seep see on, et jään. Pole midagi parata . . . Peab ta ära kannatama . . . Küll ta juba viilis mind oma korra pärast . . . Et oleks kõik käsud täidetud nagu oleksid masin, ütleb!“

III.

Uue ohvitseri vaen Tölpsaba vastu ja ähvardus ta üle parda visata, võeti üldise rahulolematuse avaldusega vastu. Näis, et kõiki imestas see mõttetu julmus — jätta madrused ilma nende lemmikust, kes kaheaastase teekonna kestel oli nii palju lõbustanud neid laevaelu igavuses ning ühetoonilisves ja olnud niisugune hää ja tänulik peni, kes tasunud inimestele südamliku kiindumusega hää käitumise, mille ta oli leidnud siin pääle mitut kibedat hulguseaastat Kroonlinnas.

Taiplik ja painduv, missuguseid kunsttükke ei õppinud see naljakas ja inetu Tölpsaba, kes kiiresti sai selgeks kõik madruste õppetunnid, kutsus nendega välja üldise naeru ja pani kõiki imestama oma arusaamisega! Ning kui palju lõbu ja meelelahutust ta pakkus vähenõudlikele merimeestele, panes nad kas või ajutiseks unustama raske mereelu pikil ookeanisõitudel ja kauase eemaloleku kodumaast! Ta kõndis tagakäppadel, kõige tõsisemal, targal näol, ronis vantidele ja seisis sääil kuni hüüti: „Mastist alla!“ Paljastas vihaselt ham-

bad ja urises, kui küsiti: „Tölpsaba, kas tahad trossiotsa?“ ja, vastupidi, tegi rõõmsa grimassi, liputas oma sabajuppi, kui öeldi: „Kas maale tahad?“ Kui kõlas vile ja kohe selle järgi pootsmanni hüüe: „Kõik tekile,“ siis Tölpsaba lendas ühes vaba vahiga üles, ükskõik missugune ilm ka ei olnud, ja ootas pakil, kuni vilistati: „Vaba vaht alla!“ Ja tormi ajal ta oli peaaegu alati ülal ja lõbustas mehi raskete vahtide ajal.

Pärast lõunat, kui vaba vaht puhkas, Tölpsaba lebas Kočnjovi, elatanud tusase madruse jalgade ees, kelle päralt oli ta haruldaselt liigutav kiindumus ja poolehoid. Ta vaatas madrusele silma ja peaaegu alati keerles ta ümber, olles nähtavasti ütle mata rahul, kui Kočnjov silistas teda. Öises vahis Tölpsaba oli tingimata Kočnjovi kõrval, ja kui see istus ees ninas vahis, et „vaadata ette,“ siis Tölpsaba tihtipääle oli oma sõbra eest vahiks. Ta ligunes kohusetruult vihma käes, vinge tuule puhudes, ja vahtis teraselt ööpimedusse, puretud kõrvad erksalt kikkis. Nähes vastutuleva laeva tulesid või äkki pimedusest ilmuvat kaubalaeva, mis hooletult jätnud tuled süüta mata, Tölpsaba hakkas haukuma ja äratas tukkumajäänud tunnimehe. Maal Tölpsaba käis Kočnjoviga, ja, olles ära olnud tunni aega, et vaadata maakoeri, tuli, mõnikord puretuna tagasi oma sõbra juurde ega lahkunud tast enam. Ühe sõnaga, Tölpsaba osutas tõelist koeralikku kiindumust inimesele, kes temale tagaetavale hulgusele, kes igal hommikul riskeeris sattuda koerapüüdja silmusesse, võimaldas rahuliku, mõnusa elu korvetil hääde inimeste hulgas.

Ka tusane väheseltsiv madrus omakorda oli väga kiindunud oma kasvandikku. Ta jutustas Tölpsabale sellest, kuidas ta sattus ebaõiglaselt, „ühe alatu inimese pärast“ madruseks, kuidas ta naine elab „nagu proua“ ja tütar ei taha teda tunda. Ja näis nagu mõistaks Tölpsaba, mis jutustab see süinge madrus, juues klaas klaasi järele mingis võõramaises kõrtsis.

Tutvus Tölpsabaga algas päris juhuslikult. See oli Kroonlinnas ühel vihmasel ja külmal pühapäeval, päeva kolm enne seda kui „Võimas“ läks reisile ümber maailma. Kočnjov oli teel sõjasadamasse korvetile, kui märkas kuski põiktänavas koera, kes surus ennast vastu veetoru ja värises külmast.

Selle ligunenud, väljaulatuvate küljeluudega, nähtavasti kodutu koera hale välimus, mis näitas, et on tegemist hulkuriga, liigutas teda.

„Kelle oma sa, vennas, oled? Sul polegi kodu, ah?“ küsis ta koera juures peatudes.

Koer vaatas kahtlustades oma tarkade silmadega madrusele, nagu arutades, kas lasta jalga või oodata, kas inimene läheb ära. Kuid mõned hääd sõnad rahustasid teda ning ta hakkas ulguma. Madrus tuli lähemale ja silitas teda; koer lakkus nähtavasti liigutatult ta kätt ja hakkas veel kõvemini ulguma.

Siis Kočnjov hakkas oma taskuis otsima. See liigutus äratas koera ahnet tähelepanu.

„Sa vist oled näljas, vaeneke,“ rääkis madrus. „Kannata veidi . . . Leidsingi sinu õnneks,“ lisandas ta, leides lõpuks püksitaskust vaskraha.

Ta astus poodi ja mõne minuti pärast heitis koerale tüki musta leiba ja rupskeid, mis ta oli ostnud oma viimase kahe kopika eest.

Koer viskus ahnelt toidu kallale, neelis mõne sekundiga kõik alla ja vaatas uuesti madrusele otsa.

„Noh, läki korvetile . . . Sää! saad nii palju süüa kui kulub, kui sa nii näljas oled. Madrused on hääd poisid . . . Ära karda! Võid öösekski korvetile jääda, mis lõbu teeb siin vihma käes liguneda. Lähme, peni!“

Ta vilistas meelitades. Koer astus ta järgi, mõningal määral kohmetunult sammus üle maandumissilla korvetile ja osutus pakil meeste hulgas, ise kohkunud ja nagu segane oma eemaletõukava välimuse pärast.

„Ma leidsin hulguse, veljed!“ ütles Kočnjov, osutades koerale.

Selle õnnetu välimus äratas meestes kaastundmust. Teda hakati silitama ja viidi alla sööma. Kõhu täis söönud, uinus koer varsti kambii*) lähedal, ärgates vahetevahel ärevalt, nagu mitte uskudes oma õnne.

Hommikul tekipuhastuse mürast ärgates koer vaatas kohkunult ringi, kuid Kočnjov rahustas teda märksa, asetades talle ette kausi vedela pudruga, mida madrused said hommikuti.

Mõne aja pärast, kui tekk oli puhas, viis Kočnjov ta üles pakile ja tegi teistele ettepaneku jätta ta korvetile:

„Las sõidab kaasa.“

Ettepanek võeti vastu. Paluti pootsmanni, et see küsiks vanemalt ohvitserilt luba, ja, kui luba saadud, tõsteti pakil küsimus, kuidas teda hakata hüüdma.

Kõik vahtisid inetut koera, kes sõbralikule pilgule vastuseks liputas oma sabajuppi ja tänulikult lakkus käsi, mis teda silitasid.

„Muud ei oska talle küll öelda kui Tõlpsaba!“ ütles keegi.

Nimi meeldis. Ja sellega oli Tõlpsaba „Võimsa“ meeskonna hulka vastu võetud.

Esialgu ta kasvatusesega teotses Kočnjov, kes osutas hiilgavat andekust kasvatuses alal. Juba nädala pärast Tõlpsaba mõistis, et teki pimestav puhtus peab olema puutumatu, et

*) Kambii — laeva köök.

üldse merimehed on karmid puhtuse suhtes, ja muutus korralikuks koeraks. Esimese tormi ajal Balti meres ta tõestas ka oma merekõlbulikkust. Ta ei jäänud sugugi merehaigeks, sõi samasuguse isuga nagu vaiksegi ilmaga ega väljendanud vähimatki kartust, nähes määratuid lainemürakaid tormamas vastu korveti pardaid. Varsti taiplik ja sõbralik Tõlpsaba sai üldiseks lemmikuks ja lõbustas madruseid oma viguritega.

Ja selline tore koer ähvardati heita üle parda!

Teade sellest ärritas peaaegu kõige enam Kočnjovi, ning ta otsustas võtta tarvitusele kõik abinõud, et see „pikakoivaline saatan“ ei näeks Tõlpsaba. Veel samal päeval — Tõlpsaba tahtis rõõmsa, muretu ilmega tormata üles, kui vilistati lõunale — Kočnjov viis ta alla ja, osutades kõige pimedamale ruhvi nurgale, ütles:

„Istu vagusi siin, Tõlpsaba, muidu on häda käes! Küll ma toon sulle süü!“

IV.

Möödus kuu.

Selle aja jooksul madrused jõudsid uut vanemat ohvitseri küllalt näha ja hakkasid teda vihkama. Õigus küll, ta seniajani ei karistanud kedagi peksuga, ei löönud ise ja üldse ei olnud julm, kuid ometi parunit vihati ta norimise, väikluse pärast, sellepärast, et ta oli „nagu pigi kallal“, lõpmatult „sügas“ korra vastu eksinud madrust ja siis jättis süüdlase „linnaloata“, ainsa meeletahutuseeta sarnasel pikal teekonnal. Või jällegi saatis vantidele või raotsale „istuma“ ja jättis ilma merimeestest armastatud viinata, mis tundus madrustele kõige hullemana.

Parunit vihati ja kardeti nende karistuste kui ka südametu väikluse pärast, mis ei jätnud tähele panemata vähimatki kõrvalekaldumist laevakorrast. Kõik tundsid endil mingi hingetu, kangekaelse masina survet ja, mis pääsi, mõistsid, et hinges parun põlgab madrust ning peab teda ainult tööloomaks. Ei iialgi hääd sõna ega nalja! Alati üks ja sama ühtlane ja rahulik, kääksuv hääl, milles terav kõrv kuulis kõrgilt põlglikku tooni. Alati seesama julm pilk külmist kiretuist sini-seist silmist.

Ka merimehena ei austatud teda. Pakil, selles madruste klubis, kus leitakse ohvitseridele tabavad hinnangud, leiti, et

ta ei ole kaugeltki niisugune „kotkas“, nagu oli Stepan Stepanovič, vaid märg kana, kes osutas argust tormi ajal, mis tabas korveti Singapurist lahkumisel. Ja vanade madruste arvates ta ei tundnudki oma asja nii hästi, kuigi toppis oma nina igale poole. Ja nupukust tas oli vähe, oli ainult nõngust*). Ühe sõnaga, parunit ei sallitud silma otsas ja hüüti ainult „Saatana Sügeliseks“. Igaüks kartis ta manitsusi nagu katku.

Alul parun katsus endist korda korvetil muuta ja hakkas endiste igapäevaste lühikeste õppuste asemel tundi kolm kestvaid „kaela määrima“, väsitades sellega juba niigi kuuetunnistest vahtidest väsinud mehi. Kuid tänu kaptenile: ta vaigistas varsti vanema ohvitseri hoolsuse.

Sellest nobe kapteni käskjalg Jegorka jutustas pakil nõnda:

„Kui kutsub, veljed, „Kuradi Sügelise“ enda juurde ja ütleb: Teie, Karl Fernandovič, hakkate asjatult korda muutma ja inimesi õppustega vaevama. Las jääb kõik vanaviisi.“

„Ja mis „Sügelis“ tegi?“

„Sügelis punastus üleni nagu keedetud vähk ja vastas: „Teie käsu pääle, kuid ma arvasin et teenistuse huvides...“ — „Vabandage, härra parun,“ katkestab siis kapten, „ma tean ilma teietagi, mis on teenistuse huvides... Ja teenistuse huvid nõuavad, et madruseid ei aetaks asjata taga. Neil, madrustel, on õppustetagi palju tööd vahtides, ja meie madrused on töö juures tublid poisid... Nii et teenistuse huvide pärast ärge nii väga palju muretsege... Ja muud,“ lõpetas kapten, „ma ei tahtnud teile midagi öelda... Nõnda see pikakoivaline saatana saigi oma nahatäie!“ lõpetas Jegorka koosolijate suure häämeele saatel.

Üldse parun von der Bering ei sobinud siia oma uute korralduste ja vaadetega distsipliinile. Ka ohvitseride hulgas ei sallitud uut vanemat ohvitseri, eriti nooremate hulgas, kes olid hää läbisaamise poolt madrustega.

Ka kapteni maitse järgi ei olnud uus vanem ohvitser. Kapten ei olnud just väga tänulik admiralile, kes oli teda õnnestanud sarnase, „Saksa vorstiga“, kuid ta muidugi ei teadnud, et kaval admiral oli meelega nimetanud paruni just „Võimsa“ vanemaks ohvitseriks, olles kindel, et „Võimsa“ kapten varsti

*) kangekaelsust.

„sokutab“ paruni minema, ja tema, admiral, niimoodi võib „pesta käed“ ja saadab paruni tagasi kodumaale.

Üldkajutis peaaegu keegi ei kõnelnud paruniga muust kui teenistuseasjust, ning ta tundus kuidagi võõrana „Võimsa“ sõbralikus peres. Ainult mitšmanid*) mõnikord ei suutnud loobuda lõbust kiusata natuke parunit, ja kiitsid paruni juuresolekul oma laeva korda ja Stepan Stepanoviči. „Küll oli hää teenida temaga! Oli alles asjatundlik vanem ohvitser ja hää seltsimees! Ja kuidas madrused teda armastasid, ja kuidas tema mõistis ja armastas madruseid! Ja kuidas nad püüdsid temale meeldida.“

„Teda armastas Tölpsabagi!“ hüüatas käharpäine blond mitšman Košutič, kes eriti armastas tõgada seda „aristokraatset saksa nuiat“. — „Äga Tölpsaba millegipärast pole enam ülal nähagi, härrad . . . Vaene koer hoidub peitu. Ei tea, mis see peaks tähendama, ah?“ — lisandas meelega mitšman, kes väga hästi teadis seda lugu.

Parun aga ainult puhus nagu kalkun, ilma et näiliselt oleks neid pisteid tähele pannudki, ja piiratud inimese nõngusega jättis oma käitumise endiseks.

Selle kuu kestel Tölpsaba tõepoolest ei puutunud silmi vanemale ohvitserile, ehkki nägi teda kord eemalt. Siis Kočnjov ütles, osutades parunile: „Hoiat sellest eemale, Tölpsaba!“ ja ütles seda niivõrt kohutava häälega, et Tölpsaba istus tagumistele käppadele. Tölpsaba endine vaba elu lõppes. Hommikuti, vanema ohvitseri hariliku ringkäigu ajal, ta pidi olema kuski ruhvi või katlaruumi nurgas, kuhu Kočnjov ta viis, kes nägi palju vaeva, et õpetada koer vagusi istuma. Ja häire ajal Tölpsaba ei tohtinud enam üles tulla. Tänu oma kasvataja õpetusele oli Tölpsabal vaja ainult kuulda, et: „Sügelis tuleb,“ kui ta juba lidus kiiresti alla, saba jalge vahel, ja pugus kuhugi hästi varjulisse kohta, kust tuli alles siis välja, kui kuulis luugist kellegi rahustavat vilet.

Ülemisele tekile tohtis Tölpsaba ainult siis tulla, kui parun sõi lõunat või magas, ja neil tundidel mängiti jälle targa koeraga. „Ära karda, Tölpsaba,“ rahustasid teda madrused, „Sügelist ei ole.“ Ja oma lemmiku kaitseks säeti välja vahid, kui Tölpsaba mõnikord andis pakil etendust.

*) Mitšman — noorem-leitnant mereväes.

Kuid kõigile sellistele ettevaatuse abinõudele vaatamata kärgatas varsti kõu vaese Tölpsaba kohal.

V

Oli kuum, kõrvetav päev Hiina meres. Sinises taevas ei olnud ainustki pilve ja merel valitses surnud vaikus. Juba koiduajal valitses tuulevaikus, purjed ripnesid laisalt ja kapten käskis auru tõsta. Varsti töötas masin ja, purjed kokku pandud, läks „Võimas“ täie auruga Nagasaki poole.

Vanem ohvitser, kes eriti hoolitses, et „Võimas“ hästi keigarlikus ehtes saabuks Nagasakisse, kus admiral oli määranud „kohtamise“, käis juba kolmandat korda ringi, närvides kõige kallal ja vaevates kõiki oma manitsustega. Ta silmnähtavalt oli halvas tujus, sest kõik oli eeskujulik korras, tekil kõik säras ja hiilgas kõrvetava päikese kiirtes, mis ripnes hõõguva kerana peegelvaikse mere kohal. Parunil oli jälle olnud mitte just meeldiv kõnelus kapteniga ning ta arvas, et talle tehti ülekohut. Tõepoolest, kõik ettepanekud, mis olid paruni arvates juhitud ainult teenistuse huvides, lükati järjekindlalt tagasi selle iseloomutu inimese poolt, nagu parun põlglikult nimetas kaptenit, ja nende suhted muutusid päev-päevalt ikka kuivemaks ja kuivemaks. Sellele lisaks veel miitšmanid lasksid järjesti kuuldavale torkeid tema aadressil, kuid ikka nõnda, et ei olnud võimalik neile märkust teha.

Laskunud alla eluruumidesse, ja ikka tegeledes oma mõtetega, ta vahtis harilikust vähema tähelepanelikkusega igasse nurka, kui korraga tast tormas mööda Tölpsaba ja kadus üles.

„Vastik koer,“ pomises parun, natuke ehmudes Tölpsaba äkilisest ilmumisest ja, seisatanud, vaatas tahtmatult sinna, kust koer jooksis läbi.

Ja sel hetkel paruni pilk naelutus ühte punkti tekil, mis asetses otse pakile viiva trepi luugi all, ning ta näole ilmus põlglik grimass.

„Pootsmann siia!“ hüüdis ta.

Mõne sekundi pärast tuli pootsmann Gordejev.

„Mis see on?“ pigistas parun aeglaselt läbi hammaste, osutades sõrmega tekile.

Pootsmann vaatas pika, sõrmusega ehitud näpu sihis ja kohmetus.

„Ma küsin, mis see on, Gordejev?“

„Te näete ise, härra leitnant . . .“

Parun ootas natuke ja ütles:

„Kas sa mäletad, mis ma rääkisin sulle?“

„Mäletan, härra leitnant!“ vastas pootsmann veel tusa-semalt.

„Et siis see kärnane koer oleks viie minuti pärast üle parda!“

„Julgen teatada, härra leitnant,“ hakkas pootsmann kõige aupaklikuma ja paluvama tooniga rääkima, „et koer ei ole terve . . . Velsker vaatas teda ka ja ütles, et kõht on haige, kuid hakkab varsti paranema . . . Tervelt Tölpsaba ei julgeks iialgi teha seda, härra leitnant! . . . Andestage seekord, härra leitnant!“ pootsmanni hää l värises.

„Gordejev! Mul ei ole viisiks oma käsklusi korrata . . . Paljugi, mis te mulle ette valetate . . . Viie minuti pärast tule ja teata, kas käsk on täidetud . . . Ja tekk olgu puhtaks kaabitud!“ lisandas parun.

Nende sõnadega ta pöördus ja läks.

„Oh sa puujumal!“ sosistas pootsmann tigidalt parunile järgi.

Ta läks üles ja ütles ärritatult Kočnjovi juurde astudes, kes ootas Tölpsaba, et viia ta alla:

„Noh, nüüd on häda, veli . . . Praegu „Saatana Sügelis“ nägi all, et Tölpsaba oli mustaks teinud, ja . . .“

Pootsmann eilõpetanud, vaid ainult vangutas tusaselt pääd.

Kočnjov mõistis, mis taheti öelda, ja muutus näost. Ta seisis mõne minuti mingis karmis, sõnatus meeleheites.

„Selle lontrusega pole midagi teha. Aga küll on koerast kahju,“ lisandas pootsmann.

„Zaharovič! . . . Zaharovič . . .“ algas madrus lõpuks paluva katkeva häälega. „Tölpsaba on ju haige! Kas saab haigelt koeralt nõuda? Siis ta kõht peab olema juba päris ära, kui ta seda julges . . . Ta on tark . . . mõistab . . . Iialgi pole seda juhtunud . . . Täna käis mitu korda ülal . . . Zaharovič, ole kallid! . . . Teata sellele saatanale!“

„Kas ma ei teatanud talle või? Küll palusin. Ei võta kuulda. Et Tölpsaba oleks viie minuti pärast üle parda, ütleb!“

„Zaharovič! . . . Mine veel . . . palu . . . Koer on ju haige . . .“

„Noh, ma lähen . . . Aga vaevalt küll . . . Elajas! . . .“ ütles pootsmann ja läks vanema ohvitseri juurde.

Sel ajal haigusest kõhnaks jäänud ja nukker, tuhmide silmadega Tölpsaba, kes nagu tundis oma süüd, tuli Kočnjovi juurde ja lakkus ta kätt. Kočnjov silitas mingi äkilise hellusega koera ja ta sünget nägu valgustas haruldane õrnus.

Minuti pärast pootsmann tuli tagasi. Ta sünges nägu juba ütles, et katse ei olnud õnnestunud.

„Lubas ametist tagandada!“ . . . ütles ta vihaselt.

„Vennad! . . .“ hüüdis siis Kočnjov pakile kogunenud madrustele. „Kas kuulsite, mis see koletis välja mõtles? Mis õiglus see on, kui korveti koer uputatakse? Kuidas seda tohib?“

Sünges madruse nägu oli erutatud. Ta silmad välkusid. Madruse hulgast kostis rahulolematuse ümin.

„Ta kuraasitab nõnda meie ees, see neetud „Sügelis“.

„Ei ta julge, katk niisugune!“

„Mispärast uputada loom?“

„Astume Tölpsaba eest välja, vennad! Lähme kapleni juurde! Ta on hää, eks ta otsustab! Tema ei luba!“ rääkis sünges madrus ärritatult, hoides Tölpsaba enda lähedal nagu kardaks tast lahkuda.

„Lähme!“ kuuldus hääkskiitvaid häáli.

„Akim Zaharovič! Säe terve meeskond rivisse!“

Asi hakkas tõsiseks minema. Akim Zaharovič sügas murelikult kukalt.

Sel hetkel ilmus pakile noor mitšman Košutič, madruse lemmik. Ohvitseri ilmumisel madrused jäid vaikseks. Pootsmann rõõmustus.

„Härra mitšman“ pöördus ta mišmanile, „vanem ohvitser käskis Tölpsaba üle parda heita, kuid meestel on väga kahju. Misjaoks süütu loom hävitada? Ta on, nagu teate, korralik koer, ja on juba kaks aastat meil kaasas . . . Ja terve ta süü on selles, et ta kõht jäi haigeks, härra mitšman.“

Pootsmann seletas, millest tuli terve see „näaklemine“ ja lisandas:

„Olge hääd, härra mitšman, seiske Tölpsaba eest . . .
Paluge, et ta jäetaks meile . . .“

Ja Tölpsabagi nagu oleks mõistnud, et jutt on temast, ja liputas tasakesi oma sabajuppi, vaadates anudes mitšmanile otsa.

„Näete, härra mitšman, Tölpsabagi palub teid.“

Hinge põhjani pahandunud mitšman lubas Tölpsaba eest seista. Pakil jäi rahuliseks. Kočnjovi näol paistis lootus.

VI

„Parun,“ ütles mitšman ärritatult, lennates üldkajutisse, „terve meeskond palub teid muuta käsk Tölpsaba kohta ja lubada tal elada . . . Milleks jätta madrused koerata! . . .
Ja mis ta on kurja teinud, parun?“

„See pole teie asi, mitšman Košutič!“ vastas parun. „Ma palun teid mitte unustada end ja oma arvamisi mitte avaldada. Koer läheb üle parda!“

„Ärvate?“

„Palun teid vaikida!“ ütles parun vihast kahvatades.

„Siis teie tahate meeskonna mässule ajada oma julmu-sega, jah?!“ hüüdis mitšman vihaselt. „Noh, see teil ei õnestu. Ma lähen kohe kapteni juure.“

Kõik üldkajutis olijad vaatasid laivalt vanemale ohvitserile. Parun näppis närviliselt oma põskhabet, näost kahvatu, põlglik naeratus huulil.

Paari minuti pärast kapteni käskjalg teatas parunile, et kapten palub teda enda juure.

„Mis lugu selle koeraga on, parun?“ küsis kapten ja tegi mingi hapu grimassi.

„Mingit lugu ei ole. Ma käskisin ta üle parda heita,“ vastas parun külmalt.

„Mispärast siis?“

„Ma hoiatasin, et käsin ta heita üle parda, kui näen, et määrib laeva. Ma nägin, et ta määris, ja käskisin ta heita üle parda. Julgen loota, et vanema ohvitseri käsk täidetakse, kui on üldse veel distsipliini laevastikus.“

„Ja mina palun teid, parun, kohe oma korraldus muuta ja edaspidi koer rahule jätta. Ta on korvetil minu loaga . . .“

Mul on kahju, et teil tuleb iseenda korraldus tühistada, kuid ei tohi ju teha selliseid korraldusi ja ilma põhjusega mehi ärritada . . .“

„Sel juhul, härra kapten, palun teid ise tühistada minu käsklus, mina pean seda võimatuks ise teha. Ja pääle selle . . .“

„Mis veel?“ küsis kapten kuivalt.

„Ma olen haige ega saa täita vanema ohvitseri kohuseid.“

„Siis andke raport . . . Ja, võibolla, maakliima on teile kasulik . . .“

Parun kummardus ja väljus.

Teisel päeval, olles jõudnud Nagasakisse, parun von der Bering lahkus üldiseks häämeeleks korvetilt ja „Võimsale“ määrati uus vanem ohvitser. Madrused ohkasid kergendatult.

Pärast paruni ärasõitu Tölpsaba hakkas uuesti elama vaba elu ja madruste poolehoid talle aina kasvas, sest tema tõttu korvett pääsis „Saatana Sügelisest.“

Tölpsaba käis endiselt oma sõbra Kočnjoviga maal ja valvas teda; ta pidas endiselt vahti ninas, lõbustas madrusteid ja lidus kiiresti alla, kui hüüti: „Sügelis tuleb!“ — kuid tuli aga pea kohe jälle tagasi, sest ta mõistis küll, et vaenlast pole enam laevas.

VIIES JÄÄM.

Puhvetkapp.

Köögipoti tähtsad sugulased.

Pääle alumiiniumist kastruli ja duralumiiniumist aero-plaani on potil veel teisi sugulasi.

Nad elavad ka toas, kuid mitte köögiriulil, vaid suures ja ilusas majas, mida hüütakse puhvetiks.

Siin riulil nad seisavad rivis nagu paraadil: madalad ja sügavad taldrikud, teetassid, nende alustassid, ärälöödud san-

gaga suhkrutoos ja katkise toruga teekann. Kõik hiilgavast valgest poolportselanist.

Kuid kõige ilusam on pärisportselanist tass roosa veskiga roosa jõe ääres ja roosa õngitsejaga, kellel ka õng roosa.

Kas saab nendega võrrelda meie vaest, lihtsat potti ta lihtsa tumeda vaabaga? Aga kui poleks potti, siis poleks ka portselantassi. Enne kui võidi leiutada portselan, oli vaja osata potte teha.

Kes leiutas portselani?

Mõnel pool mereäärseis mais — Taanis, Rootsis, Prantsusmaal — käivad piki randa lamedad vallid. Kaevales selgus, et need on ilmatusuured hunnikud igasuguseid jätiseid: kalaluid, konnakarpe, pääluid, kivist nuge ja kraape, põdrasarvest kirvekesi. Nähtavasti säääl elasid kord ürginimesed, kes heitsid kõik söögijätised ja murdunud tööriistad elamu lähedale hunnikusse. Ajajooksul need pühkmehunnikud kasvasid sadade meetrite pikkusteks vallideks.

Neis „pühkmehunnikuis“ leiti muuseas ka savipottide kilde. Ürginimeste potid olid meie omadest palju erinevad: vaapa ei olnud, põhi ei olnud lame, vaid ümarik või terav.

Kuid siiski need olid päris köögipotid.

Möödus mitu tuhat aastat enne kui ilmus portselan. See pole ime, sest portselantass on palju raskem valmistada kui savipott.

Kõige esiteks õppisid portselani põletama hiinlased — 1700 aasta eest. Kuid suuremaid edusamme nad tegid ses kunstis alles hiljuti, 15. sajandil Mingi suguvõsast keisrite ajal.

Hiina portselani hinnati Euroopas kulla kaaluga. Keegi ei teadnud, kuidas seda tehakse, enne kui lõpuks üks alkeemik sai hiinlaste saladuse jälile.

Portselaniga oli sama lugu, mis juhtus teistegi hiina leiutistega — püssirohu ja trükikunstiga. Eurooplastel tulid need uuesti leiutada, sest et hiinlased ei jaganud kellegagi oma teadmisi. Püssirohu olevat, pärimuse järele, leiutanud Bertold Schwarz, trükikunsti — Gutenberg, ja portselani Böttger.

Böttger oli Saksi kuninga õue-alkeemikuks. Alkeemikud arvasid, et võib sellised metallid nagu vask, raud, seatina — muuta kullaks, kui sulatada nad koos, „tarkade kiviga“. Nad

otsisid kümneid aastaid seda väljamõeldud kivi, mida ialgi pole olnud. Kuid mitte ainult alkeemikud ei uskunud sellal selle kivi olemasolu. Kuningad, kes olid alalises rahahädas, võtsid alkeemikud oma teenistusse, lootes kunstliku kullaga täita oma tühjad laekad. Et õue-alkeemik ei saaks minna teise kuninga teenistusse, teda peeti harilikult luku taga nagu vangi. Mõnikord juhtus, et kuningal läks töötatud rikkuse ootamine igavaks, siis ta laskis õnnetu õpetlase surmata. Kas pilkeks või erilisest austusest teaduse vastu alkeemikuid poodi kullatud võllasse. Arusaadav muidugi, et kullatud võllas, nagu kullatud mürgipillgi, pole kuidagi parem harilikust.

Olematu tarkade kivi otsimisel alkeemikud sattusid juhuslikult ka päris tähtsaile leiutistele. Nii oli ka Böttgeriga.

Ta oli alles 14 aastane, kui ta juhuslikult leidis käsikirja, milles jutustati sellest, kuidas valmistada kulda. Sest ajast pääle Böttger ei saanud muust mõelda. Võib olla, et tast ei oleks saanudki alkeemikut, kui tal poleks olnud käepärast valmis laboratooriumi: ta oli õpilaseks apteegis. Igal ööl, kui apteeker Zorn heitis magama, ta noor õpilane algas salaja omi alkeemilisi katseid.

Kord, kui ta oli innuga süvenenud oma töösse, avanes uks ja ööriietes härra Zorn astus apteeki.

„Mis sa siin teed, lontrus? Kuidas sa tohtisid võtta selle retordi? Terve su palk ei küüni ta väljamaksmiseks, kui teed ta katki!“

„Ma teen kulda,“ vastas Johann arglikult.

„Kulda? Ah sa lurjus! Sa õpi parem õieti liitplaastrit tegema. Mulle pole vaja alkeemikuid, vaid apteegiõpilasi. Korja oma asjad ja mine koju. Ütle isale, et ta peksaks sust välja sellised lollused.“

Böttger läks kurvalt koju, seljas kott paari paigatud pükste ja särgiga ja kalli käsikirjaga, mis töötas talle rikkust ja kuulsust

Kodus ta võeti ebasõbralikult vastu. Ta isa oli küll rahalööja, kuid Johanni kodus juhtus harva olema ülearust raha.

Juba mõne kuu pärast häda sundis Böttgeri Zorni juure tagasi pöörduma. Ta pidi andma sõna, et ei hakka ialgi enam teotsema alkeemiaga. Kuid kirg alkeemia vastu on nagu mangukirg.

Böttger algas jälle oma öisi katseid, ja seekord suurema ettevaatusega. Kuid ka Zorn oli varul. Ühel õnnetul ööl apteeker tabas ta kuriteo kohal ja kõigi seletuste pääle vaatamata kihutas ta majast välja.

Böttger oli meeleheitel. Koju ta ei julgenud minna.

Kuid nüüd saatus halastas vaesele kodutule alkeemikule. Ta tutvus juhuslikult tähtsa võimumehega — Fürstenbergi vürstiga. Kuuldes kuueteistaastase õpetlase katsetusist, vürst võttis ta enda juure lossi ja seadis sääl sisse päris laboratooriumi.

Böttgeril läks hästi. Talle anti ilusad riided, raha ja uhke elutuba. Zorn, kes kuulis sellest, rääkis kõigile ostjaile, et tema õpilasest olevat saanud kuulus alkeemik. Ja ostjad vastasid, et pole ime, kui sellise õpetaja juures, nagu on Zorn, õpib igasugust tarkust.

Kuid aasta möödus aasta järele, Böttgerile hakkas habegi kasvama, kuid katseist ei tulnud midagi. Vürst, kes alul oli Böttgerile hää, hakkas kahtlema, kas ta mitte lihtsalt petis ei ole. Ja pettuse eest sellal karistati kurjasti.

Böttger katsus põgeneda, kuid ta püüti kinni ja sunniti vägisi töötama. Apteegis teda karistati katsete tegemise eest, aga nüüd ähvardati karistada siis, kui ta ei tee enam katseid.

Lõpuks Böttgerilt nõuti, et ta paneks kirja oma kullavalmistuse viisi. Nüüd ta juba pidi hakkama petturiks. Ta kirjutas keerulise ja targa loo, mis oli algusest lõpuni lori. Kuid tal ei õnnestunud vürsti petta. Pettus tehti avalikuks ja kuninga käsul Böttger pandi vangi.

Seekord Zorn enam ei kiidelnud oma õpilasega.

„Ma ju ütlesin alati, et Böttger on kelm ja petis, ja lõpetab oma elupäevad võllas,“ kinnitas apteeker ostjaile, kes alles hiljuti kuulsid talt hoopis muud.

Kuid õnneks Zorn eksis jälle. Böttgeril läks uuesti hästi. Ta leidis uue kaitsja — krahv Tschirnhauseni. Krahvi nõuan del kuningas tegi Böttgerile ettepaneku leiutada viis, kuidas valmistada portselani, mida hinnati sellal kullast kallimaks. Hiljuti enne seda kuningas August oli andnud Preisi kuningale terve rügemendi sõdureid hiina portselanist serviisi eest, mis koosnes 48 asjast.

Katsed õnnestusid. Böttger saigi meisseni savist portselani, ehk küll mitte valge, vaid pruuni.

Leidurile tasuti heldesti, kuid vabaks teda ei lastud. Portselani valmistuseviis kuulutati riiklikuks saladuseks. Böttger ja ta kolm abilist hoiti vahi all nagu roimarid.

Alul portselannõusid võis näha ainult lossides. Saksi kuningas saatis meisseni vaase kingitusteks teistele kuningatele. Kuid 1707. aastal portselan ilmus esimest korda müügile. See oli Leipzigi laadal. Albrechtsburgi lossis Meissenis säeti sisse suur portselanitehas. Siin Böttgeril lõpuks õnnestus valmistada valget portselani.

Meisseni portselan, mida on kerge tunda tehase märgi, kahe ristatud mõõga — järele, sai varsti üle maailma kuulsaks. Teda oli raske eristada ehtsast hiina portselanist.

Böttger veetis palju aastaid vangina Meisseni lossis. Talle ei keeldud midagi pääle vabaduse.

Juba vanapoolse mehena ta püüdis uuesti põgeneda. Selleks ta algas salajasi läbirääkimisi preisi kuningaga.

Kuid tal ei õnnestunud põgeneda. Läbirääkimised Preisi- maaga tulid avalikuks, ta arreteeriti ja mõisteti surma. Ta suri vanglas ja ainult selletõttu pääsis surmanuhtlusest.

Suur lind.

Ivo Kari.

„Ema, ema, tule ruttu! Lennuk!“

„No mis sa karjud! Mis sellest's on? Las' ta olla pääle!“

„Ema, tule'nd vaata! Laskub siia alla.“

„Mis sa lorad! Mis ta's siia tuleb? Jookse aga ise pääle, kui tahad.“

Juba Eeri jooksebki jälle. Ema on täna kurb nagu neil päevil ikka. Silmad on punased, on vist nutnudki. Vanem poeg Aleks on kaitseväes aega teenimas, viimane kiri aga tuli haiglast. Kes teab, kuidas on lugu nüüd, võibolla on surnud juba! Varsti pärast kirja saabumist katkes ühendus mandriga, on nüüd rohkem kui nädal aega saar eraldatud kogu muust maailmast. Ema süda valutab.

Ja nüüd ilmus äkki taevast võõras olevus siia. Üle lennanud oli mõni siit varemgi, sel aga näis tõesti olevat tahtmine maanduda, kuigi alul ei tahtnud seda uskuda keegi. Selleasemel, et lennata edasi, keeris suures kaares tagasi ja hakkas tiirlema saarekese kohal, laskudes ikka madalamale.

Inimesi oli kogunenud välja hää hulk. Väiksemad tegid muidugi hiiglakisa, vanemad vaatasid vaikides ülespoole, silmis tagasihoidlik imetus. Oli ikka inimene säääl, kes tiirles nagu kull kõrgel taeva all, päris elav inimene, kes kihutas selle peru hobuse seljas läbi pilvede.

Isegi Eeri ema oli ilmunud uksele, vaatas ülespoole ja salamahti pühkis põllega silmi.

„Kas ma ei ütelnud — maandub!“ seletas Eeri tähtsalt.

„Seda me arvasime kohe,“ vastas Kusti.

„Mina mõtlesin seda juba siis, kui esimest korda nägin.“

„Ei tea aga veel kedagi,“ ütles väike skeptiline Juss.

„Oh, kui suur!“ hüüdis üks korraga, ja nüüd ei võinud kellelgi enam olla kahtlust, et lennuk tõepoolest maandub siin. Levitatud tiibadega tohutu lind sööstis mürisedes alla ja hetkeks näis, nagu kaotaks ta tasakaalu ja lendaks kukerpalli. Aga juba hakkas mürin raugema ja lennuk libises kergelt üle rannatasandiku, tehes 6 taolise viguri.

Kõik tormasid juure; Eeri oli õnnelik, et ta oli esimeste seas ja pääsis nii lähemale, kuigi alul oli pisut hirm kõrvulukustava mürina ja kiiresti tiirleva propelleri ees. Nüüd propeller seisis ja mees lennukist ronis välja, lükates suured prillid laubale, nii et võis näha, et ta oli ikka tõepoolest inimese nägu.

„Noh, see õnnestus,“ ütles ta ja hakkas siis raputama ja sirutama liikmeid ja taguma käsi vastastikku.

Nüüd jõudsid kohale ka vanemad inimesed, ja kooliõpetaja läks esimesena lennuki juure, alustas kohe sõbramehlikult juttu ja küsis, kas posti ka on.

„Sellepärast ju tulingi,“ ütles lendur ja kiskus lennuki sisemusest suure raske koti, mille andis kooliõpetaja kätte, kes ta omakord edasi andis postkontori ülemale. See ruttas kohe minema, inimesed kannatamatult järel, igaüks põledes uudishimust, mida võis küll kott sisaldada tema jaoks.

Siis õpetaja tegi lendurile ettepaneku tulla kohe kooli-

majja, soendama ja keha kinnitama. Sest ega inimene pole ju terasest nagu lennuk, ja enne tagasisõitu peab ometi ka puhkama.

„Ega see minek palju aega võtagi,“ ütles lendur. „Siia jõudsin kolmveerand tunniga.“

Läksid siis minema, aga inimesed jäid ikka veel imetlema suurt teraslindu.

Oli ikka kole suur teine küll! Seda ei oleks Eerigi teadnud arvata. Ülal paistis ta ju nii pisike, nagu paljas täpp. Võttis hulk aega, enne kui võis käia ühest tiiva otsast teiseni, ja Eeri arvas, et ülemisel kandepinnal võiks terve nende klass aset leida.

„Kas ta hull tõesti nii ruttu sõidab — et kolmveerand tunniga,“ ütles üks. „Valetab vist.“

„Ei valeta kedagi,“ rääkis Eeri targalt vahele. „Lennuk kohe peab nii kiiresti sõitma, kui aeglasemaks jääb, siis kukub maha.“

„Kas tõesti? Miks siis nii? Kust sa seda tead?“ tormasid nüüd teised poisid Eeri ümber. Ja Eeri oli uhke, et ta oli nüüd targem kui teised, sest tema oli selle üle ühest raamatust lugenud, ja kooliõpetaja toas oli ta veel näinud niisuguse lennukimudeli, mis oli muidu nagu nagu päris suur lennuk.

Ta seletas nüüd tähtsalt teistele, milleks on lennukil tiivad, milleks propeller ja milleks saba. Ta ütles viimaks isegi, et teab väga hästi, kuidas lennukit juhtida, ja lubas teistelegi näidata, kui nad katsuks tal aidata pääseda lennukisse.

Aga juba varsti, liiga ruttu poiste arvates, tuli lendur tagasi, just parajasti siis, kui Eeri oli lõpuks sõandanud ronida lennukisse.

„Noh, tahad mul õige kõige lennukiga plehku panna või?“ küsis lendur sõbralikult näerdes, kuna teised poisid hirmunult minema jooksid ja jätsid Eeri üksi hädasse, kes oli ehmunud samuti. „Noh, mis siis nüüd muud, kui tuled minuga ühes.“

Eeri süda hakkas järsku kõvasti tuksuma, kui mõtles, et võib-olla võtabki lendur tema ühes. See oleks vast tore! Aga teisest küljest tuli samas hirm, et ei pääseks ju siis enam koju tagasi ja ei tea, mis ütleks ema.

„Ei — ma — ma arvan, ma parem — lähen maha,“ ütles ta ja ronis välja nii kiiresti kui sai. Aga vaevalt oli ta

juba maapinnal, kui oli jälle üsna julge ja hüüdis isegi lendurile kõva häälega: „Hääd teed!“

Mootor hakkas tasakesi urisema ja suuremad noormehed aitasid propelleri käima lüüa ning lükkasid veel liikuma hakanud lennukit natuke maad. Siis aga tormas see juba ise suure kiirusega edasi, ja korraga ta oli maapinnalt lahti ja tõusis järjest kõrgemale. Võis veel näha, et lendur viipas käega ja allajääjad lehvitasid talle järele, ja Eeri hüüdis koguni valju häälega: „Hurraa!“

„Ei nüüd pea inimesi kinni enam ükski asi,“ ütles üks vana hallpää. „Olgu vahel maa või vesi, sellega lenda igalt poolt üle nagu lind.“ Ja vaatas vanake pääd raputades kaua järele kaugenevale linnule.

Uksel oli Eeri ema, ja Eeri nägi, et emal olid küll pisarad silmis, aga nägu oli rõõmsal naerul. Käes oli tal kiri.

„Mõttele ometi, Eeri, Alleks on juba päris terve,“ ütles ta. „Ja mina rumal kartsin nii kangesti. Ega tal suuremat viga olnudki, aga see teadmatus oli raske. Kui meri lahti läheb, lubas tulla pühadeks kojugi.“

„Ah, mis,“ ütles Eeri seepäälle tähtsalt. „Mina tuleksin igal ajal koju, olgu meri missugune tahes. Lennukiga lendaksin üle mere nagu midagi.“ Ja Eeri seletas emale oma juhtumisest, et tal on see lendamise kunst juba poolest saadik selge.

Kogu õhtupooliku istus tagaõues suures vankris, ja kujutles ise, et kihutab pilvekõrgusel. Aga kui ema tuli lauda juure sigu söötma, ronis vankrilt maha, lükkas mütsi silmadelt kõrgemale ja ütles täismehe häälega: „Noh, see õnnestus!“

Kaks kärbest.

Väino Lang.

Lõunasöök oli möödas. Isand Rippl köögis hõljus veel palju isuärata vaid ning süljenäärmeid kõdistavaid söögilõhnu. Kuid seintel ja asjadel oli sada korda enam kärbseid, kes oma kõhukesed maitsva toiduga olid täitnud ja nüüd lõunainakut tegid, leiba luusse lasksid. Neid oli siin vist küll,

isand Ripla energilisest tööst „kärbselaksuga“ hoolimata, musttuhat ja nende arv kasvas üha. Iga „noor“ oli teistele teretunud, sest mis siin viga elada! Ruumi ja söögipuudust polnud ammugi karta. Ela nagu paradiisis: söö ja maga!

Juhtus siis sääl nii, et kaks vana sõpra, kärbsed PIRR ja VIRR, kokku said. Otsustasid vana tutvuse mälestuseks veeta ühiselt mõne tunnikese. Veetsidki. Puhusid mõnusat juttu, rääkisid maast ja ilmast, suhkrupääst ja konnasilmast nagu sõbrad kunagi. Käisid vahetevahel lauale unustatud suhkru- toosist jutu kõrvale suupistet toomas. Aga mida enam nad jutlesid, seda hooplevamaks muutus nende jutt. Üksteise võidu seletasid nad oma kangelas- ja imetegusid. VIRR pajatas: „Kui isand Ripla eile puhkama heitis, istusin ta ninale ja kõdistasin seda. Mind ära ajades löi ta endale nii kõvasti vastu nina, et sai koledasti haiget — peaaegu oleks surnud!“ — „Oh, see pole veel mitte kui midagi!“ hooples PIRR, „ma istusin täna hommikul isand Ripla „plaksu“ varrel, kui ta mu seltsimehi tappis, ja polnud häda midagi! Oli päris tore prii küüdiga sõita. Kui himu sellest täis oli, hakkasin teda piinama: lendasin ta ninale, kõdistasin teda; ajas ära, tulin tagasi, kõdistasin jälle. Mehike ägas ja oigas mu all. Nii kestis see hulga aega. Viimaks sai isand suure hädaga mu käest plehku pista.“ „Äh, see on tühi asi selle kõrval, mis ma üleeile tegin!“ hüüdis VIRR põlastusega ja tahtis jutustama hakata, aga sel silmapilgul käis vali plaks, ning VIRR ja PIRR langesid surnult põrandale. Isand Ripla oli tulnud „kärbselaksuga“ kõõki kärbsed hävitama ja juhtumisi mõlema sangari, VIRRI ja PIRRI eluküünlad kustutanud.

Kihlvedu.

Paul vedas oma sõbra Peeduga kihla, et ta kolmkümmend päeva ei söö ja kolmkümmend ööd ei maga. Neljandal päeval päälle kihlvedu tuleb teda Peedu külastama ja küsib: „Noh, kuidas sa's end ka tunned? Kas sa nälga ei tunne ja kas sa väsinud polegi?“ „Ah mina või,“ vastas Paul, „ma söön ju iga öösi ja — magan päeval.“

Truu surmani.

Võõrastemaja ukse ees seisis külmal talvapäeval kaks isandat. Võõrastemajast möödus ka väike külmetav ja räbalais poisike. Märgates härrasid, astus ta nende juure ja palus: „Palun ostke minult ometi toos tikke, maksab ainult kolm senti!“ „Meil pole tikke vaja!“ oli vastus. „Aga kui ma annan kaks toosi kolme sendi eest.“ „Praegu pole mul peent raha,“ ütles üks isandaist, „aga homme ostan sult midagi.“ „Kui teil praegu pole väikest raha, siis võin joosta ja vahetada. Me vennaga ei taha kerjata, kuid oleme väga näljased.“ Härra vaatas poisile silmi ja andis talle siis kroonise raha. Poiss lippas minema. Oodates kadus aeg, aga tikumüüja ei ilmunud.

Härra astus võõrastemajja ja mõtles: „Poisil olid nii ausad silmad, kuid ometi pettis ta mind.“

Õhtul aga teatas teenija, et väike närune poisike tahtvat härraga kokku saada. Härra kutsus poisi sisse. See oli kõhn ja kahvatu nägu, mis vaatas üles härra poole ja külmast sinised huuled, mis lausuvad: „Olete teie too härra, kes ostis Äntsult tikke?“ „Jah,“ kostis küsitu, „mis on Äntsuga? Miks ei too ta tagasi vahetatud raha?“ „Änts on mu vend,“ ütles poiss, „ja ta ei saa käia, ta ei saa tulla ja tuua teile raha. Ta mõlemad jalad on murtud.“ „Kuidas? Mõlemad jalad murtud?“ küsis ehmatanud härra. „Kuidas see juhtus?“ „Minnes üle tänava jäi ta auto alla, rattad veersid üle ta jalgade; ka sooja mütsi ja tikud kaotas ta, samuti raha, mille tahtis tuua teile. Vaid neli viiesendilist oli tal alles. Need saadab teile ja laseb vabandust paluda, et suurem osa puudub. Ja palus mind tervitada teid.“ Poiss hakkas nutma.

Härra laskis talle süüa tuua. Väikene sõi paar suutäit, pani siis kahvli ära ja ütles: „Ei, lähen jälle Äntsu juure.“

Härra läks kaasa ja leidis vaese poisi laastudest asemel. Poisid olid vaeslapsed ja elasid kasuema juures, kes hoolitses nende eest aga vähe.

Änts tundis härra ära ja ütles väga nõrga häälega: „Tahtsin ju tuua raha, kuid siis auto . . . oh, kui valus!“ Külmihiigi oli väikese kannataja laubal, kes ei suutnud lõpetada kõnet. „Mu vaene vennake,“ ütles ta veidi aja pärast. „Ma

pean surema ja keegi ei hoolitse tema eest.“ Isand haaras surija käe ja lausus tasa: „Luban sulle, et hoolitsen su venna eest.“ Antsul oli veel vaid nii palju jõudu, et tänada hääd härrat suurte ustavate silmade õnnest särava pilguga, siis uinus ta venna kätel, keda oli armastanud surmani.

Natuke füüsikat.

Hirmus vari.

„Kas tahad näha midagi iseäralikku?“ küsis vanem vend minult ühel õhtul. „Läheme kõrvaltuppa.“

Tuba oli pime. Vend võttis küünla ja me läksime. Sammusin vapralt ees, avasin julgesti ukse ja astusin esimesena tuppa. Kuid ma tardusin äkki: seinalt vaatas mulle otsa mingi kole elukas. Varjuna lame, ta vahtis mind pärani silmadega.

Tunnistan, et hakkasin tõesti kartma. Arvatavasti oleksin tagasi jooksnudki, kui mu selja tagant ei oleks kostnud venna naer.

Ümber vaadates sain aru, milles asi seisab: seinal rippuv peegel oli üleni kaetud paberilehega, millesse lõigatud silmad, nina ja suu; vend juhtis küünlavalguse sellele nii, et peegli katmata kohtade vastuhelk sattus parajasti minu varjule.

Milline suur häbi: ma kartsin oma varju . . .

Kui pärast katsusin sõbraga sama nalja mängida, veendusin, et peeglit tarvilikku asendisse säada ei olegi nii lihtne. Tuli õige palju harjutada, enne kui sain selle kunsti kätte. Valgusekiired peegelduvad kindlate sääduste järele, ja nimelt nii, et see nurk, mille all nad peeglile langevad, võrdub sellele nurgale, mille all nad tagasi peegelduvad. Kui ma selle sääduse teada sain, ei olnud mul enam raske arvata, kuidas asetada küünal peegli suhtes, et heledad laigud langesid varjule just nõutavasse kohtadesse.

Tervist, vikerlased!

Jälle uut aastakäiku, mis ühtlane kooliaastaga, algab „Vikerkaar“, — oma uues kujus kolmandat, mis aga algusest päle arvates küll juba seitsmes. „Vikerkaari“ aastast aastas kandevarjude noorte otse kangekaelselt tugev iseseisva elu tahe ja soov omada oma ajakirja, on osutunud tugevamaks isegi tõsisest majanduslikest raskustest, sest näete, olgugi päris ime, „Vikerkaar“ elab, kõigest hoolimata, ega

mõtlegi raskustele alla jääda! Eks ole ju raskused, nii „Vikerkaarele“ kui kõigile noortele, ainult seks, et neid võita.

Ainult üht peab tegema: oludele ja võimalustele peab kohanema, tähendab, jalgu ainult nii kaugele välja sirutama, kui tekk lubab. Koondatakse kõikjal, ega saa ka „Vikerkaar“ sellest mööda. Kõige pealt tuli käesolevast numbrist pääle paber „koondada“ veidi õhemaks, sest see on odavam ja vähendab ka veidi postikulu. Teiseks tuli trükitavate eksemplaride arvu veidi vähendada, kolmandaks . . . aga ega muud polegi, sest muu töö on enamasti tehtud senigi tasuta. Selle eest aga hoiduti kindlasti, et ajakirja sisu ei muutuks milleski halvemaks. Küll on kavatsatud nii, et „Vikerkaar“ hakkaks edaspidi tooma rohkem pikemaid, muidugi ülihuvitavaid, illustreeritud seiklusjutte (nagu viimasel ajal juba olnudki), mille väärtus kunagi ei vanane, mille arvel siis, võib olla, jooksev peenmaterjal väheneks. Teiseks püüakse oleksid põnevad, huviküllased kirjeldused tehnilistelt ja loodusloolistelt huvialadelt ja igasuguste jõukohaste katsete ja vaatluste kirjeldused ning õpetused samalt alalt. Margikorjaja nurk muidugi ka ikka. Ja Vandismäe Endu, see vana põhivikerlane, — ei tema jää ära. See kõik peaks suutma elurõõmsate ja teotahteliste eesti noorte hulka sid huvitada, nagu osalt sama sisu senigi juba näidanud. Kõik peab aga arenema veelgi tõusu suunas, veelgi huvitavamaks muutuma. Üldiselt kujuneks nii „Vikerkaar“ edaspidi veelgi veidi rohkem huvitavaks noorsooraamatuks, mis oma lugejaid viib läbi kogu maailma kõikjale, kus aga on midagi huvitavat ja hääd näha, õppida ja teha. Juba nüüdki on „Vikerkaare“ köited (neist seni ilmunud neli köidet à 5 numbrit, hind kõvas köites 1 kr. 50 s.) raamatukogudes, eriti aga kooliraamatukogudes, otsitavaimad raamatud, seda enam siis veel edaspidised.

Käesoleval kooliaastal ilmub „Vikerkaarest“ nagu ennegi kümme numbrit 21—30. Hind endine: à 25 senti, aastakäik postiga 2 kr. 50 senti. Tellida võib, nagu ennegi, igast postkontorist, ükskõik kui palju numbreid ja mistahes numbriga alates või lõpetades, nii nagu rahaline jõud lubab.

Nii siis edasi, ühes „Vikerkaarega“ julgesti edasi, kuni me kõik üheskoos mõne aasta pärast võime pühitseda vana sõbra „Vikerkaare“ 10-aast. kestvuse juubelit! Ses pole midagi võimatut, — ja mis on üldse võimatu, kui me midagi tõsiselt tahame!! Seks tervist, vikerlased!

H. Valma.

Toimetused: J. Käis, J. Parijõgi, O. Luts, A. Oengo-Johanson, M. Nurmik, H. Valma, L. Jürisson. **Vastutav ja tegev toimetaja:** M. Nurmik. **Talitusjuht:** H. Valma. **Väljandaja:** „Töökool“. **Toimetus ja talitus:** Tallinna, V. Roosikrantsi 8. **Tellimishind:** aastas 2 kr. 50 s., poolaastas 1 kr. 25 s., üksiknr. 25 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.